

u kritiky a projít vyváženě všemi třemi prvky trichotomie (nejlépe rozkreslenými do šesti popsaných odstínů). Jakákoliv redukce je deficitní formou kritické teorie a činí ji tak zranitelnou. Tímto způsobem se také autor vymezuje vůči hlavnímu proudu sociálních věd, který podle jeho názoru kvazipozitivisticky vychází především z popisu izolovaných problematik, a vůči mainstreamové politické a morální filosofii, která zůstává často uzavřena v normativitě bez kontextu. Autor proto navrhuje propojení a úzkou spolupráci překonávající tříštění v podobě sociální filosofie, což souzní i s požadavky obsaženými v programových dokumentech frankfurtské školy.

Po velmi obsažném metodologickém rozboru se Hrubec věnuje rozvedení všech tří momentů trichotomie v paradigmatu uznání. Co se týče kritiky, tak podrobně analyzuje nedostatky liberální teorie na národní i mezinárodní úrovni. Zástupným autorem pro kritiku se Hrubcovi stal John Rawls. Na obou úrovních se Hrubec věnuje zejména deficitu demokratickému a sociálnímu. Rawlsově pojetí spravedlnosti jako férovosti autor vytyká nepropojenost se sociální realitou, v důsledku čehož je bráněno rozvinutí dialogu a vzájemného uznání. Spolu s Charlesem Taylorem identifikuje autor tři stěžejní neduhy Rawlsovy, respektive liberální teorie obecně, pramenící z osudové nevyváženosti taylorovských termínů autonomie a autenticity: nadměrný individualismus, nadvláda instrumentálního rozumu a nebezpečí

ztráty svobody plynoucí z prvních dvou. Na národní úrovni řečeno autorovými slovy: „Rawlsovův politický liberalismus se zdá být jak méně participativní, a tím i méně demokratický, tak také méně sociální, než jak je obvykle prezentován.“ (s. 224–225) V tomto kontextu liberální mezinárodní pojetí spravedlnosti zase trpí absencí uznání spolu s nerozpracovanou stránkou přerozdělování a mělo by být nahrazeno spravedlností kosmopolitní neboli globální (s. 255).

V posledních dvou oddílech se autor velmi poutavě zabývá vysvětlením (dilemata lokálního a transnacionálního uznání) a normativitou (interkulturní, extrateritoriální a globální uznání), při čemž předkládá k zamyšlení řadu originálních vhlédů a načrtává alternativní možnou budoucnost spravedlnosti založené na vzájemném uznání. Závěrem již jen velmi hutnou knihu doporučím všem, kteří stopují nějakou nit v řádu nerovnosti, a vyzdvihnu, že takto ambiciózní metodologické založení, jaké zde autor představuje, je v českém filosofickém prostředí zcela ojedinělé a lze je srovnat s významnými zahraničními epistemologickými a sociálněvědními studii.

#### Poznámky

**1** Tento článek vznikl v rámci projektu *Možnosti budoucího společensko-politického vývoje z genderové perspektivy financovaného pod číslem 5168/2012 Grantovou agenturou UK.*

## NOVÉ SPOJENECTVÍ GENDERU A PSYCHOLOGIE? / KATEŘINA ZÁBRODSKÁ MACHOVCOVÁ, K. 2011. NESAMOZŘEJMÉ PERSPEKTIVY. GENDEROVÁ ANALÝZA V PSYCHOTERAPII A PSYCHOLOGICKÉM PORADENSTVÍ. BRNO: MEZINÁRODNÍ POLITOLOGICKÝ ÚSTAV MASARYKOVY UNIVERZITY.

V prostředí českých sociálních věd se zdá, že gender a psychologie si k sobě jen málokdy dokážou najít cestu. Gende-

rová studia se k mainstreamové psychologii stavějí skeptické pro její konzervativismus a nedostatek sociálněpolitické

*padech radí nízké mzdy, neplacené přesčasy a odvody ze strany zaměstnavatele nebo nedostatek pracovního volna, v horších případech i fyzické násilí, sexuální obtěžování či týrání.*

*„Cizinky mnohdy snášejí vykořisťování pro obavy ze ztráty zaměstnání, protože nevědí, jak svou situaci řešit. Obávají se vyhoštění z důvodu nelegální práce nebo pobytu. Považujeme tedy za nutné na obdobné situace upozorňovat a reagovat na vážná porušování práv takto zaměstnaných cizinek. Poskytování bezplatného poradenství se nám v praxi osvědčuje jako účinný nástroj k posílení postavení těchto žen,“ komentuje Magda Faltová, ředitelka SIMI.*

*Kampaň se proto zaměřuje na informování cizinek prostřednictvím letáků a videoklipu, z nichž se dozvědí o svých základních právech a povinnostech spojených s výkonem domácí práce a získají kontakty na kancelář SIMI, kam se mohou obrátit pro radu. Letáky a videoklipy jsou k dispozici v českém, anglickém a ruském jazyce. Rádi bychom tímto způsobem oslovili čtenářky a čtenáře časopisu Gender, rovné příležitosti, výzkum s žádostí o pomoc při jejich distribuci. Letáky společně s videoklipy byly zaslány na vybrané úřady práce poštou. K dispozici jsou také na webových stránkách sdružení [www.migrace.com](http://www.migrace.com).*

*Ve druhé linii kampaň směřuje k informování české veřejnosti o postavení domácích pracovnic z řad cizinek v České republice. Ta je oslovována prostřednictvím sociálního spotu ([http://www.youtube.com/watch?v=lvDn-Q\\_uNXE](http://www.youtube.com/watch?v=lvDn-Q_uNXE)), který poukazuje na nevhodné zacházení s domácími pracovnicemi a akcentuje osobní příběh těchto lidí s jejich skrytým a často nelehkým osudem. Příběh ve videu implicitně vybízí českou společnost k respektování práv a důstojnosti domácích pracovnic. Bližší informace k právním aspektům domácí práce jsou uvedeny na stránkách kampaň: <http://www.migrace.com/cs/pracovni-migrace/kampan-domaci-pracovnice>.*

*V případě zájmu o více informací kontaktujte Evu Valentovou, koordinátorku projektu, na adrese: [valentova@refug.cz](mailto:valentova@refug.cz)*

reflexivity, a psychologie naopak podrobuje genderová studia kritice z ideologické podjatosti a nevědeckosti. Nedávno však vyšla kniha, které se podařilo toto dlouholeté schizma překonat a ukázat, že spojenectví genderu a psychologie může velmi dobře fungovat. Jedná se o knihu psychologičky a genderové badatelky Kateřiny Machovcové *Nesamozřejmé perspektivy*, kterou vydala na podzim 2011 Masarykova univerzita v Brně.

Machovcová ve své knize prezentuje v českém prostředí neotřelý pohled na to, jak lze z psychologické perspektivy studovat gender v oblasti psychologického poradenství a psychoterapie. Kniha je rozčleněna na teoretickou a výzkumnou část. V teoretické části Machovcová věnuje velkou pozornost právě komplikovanému vztahu mezi psychologií, genderovými studii a feminismem. Ukazuje, že dosavadní pokusy zkoumat gender v psychologii sklouzávaly do dvou neuspokojivých alternativ omezujících se pouze na studium genderových rozdílů, které pak následně buď zveličovaly, nebo naopak zastíraly (Machovcová v návaznosti na feministické psychologičky Rachel Maracek a Jeanne Hare-Mustin tyto dvě alternativy označuje jako  $\alpha$  zkreslení a  $\beta$  zkreslení).

Machovcová naproti tomu v teoretickém úvodu své práce nabízí celou řadu přístupů zakotvených v psychologii, které umožňují zkoumat gender v souladu se současnými feministickými teoriemi jako sociálně konstruované „genderované pozice“, které jsou utvářeny skrze různé diskursivně-materiální praktiky. Mezi tyto přístupy řadí především sociální konstrukcionismus, kritickou a feministickou psychologii či psychosociální studia, která se nově formují v britské psychologii. Smysluplným směrem pro psychologické zkoumání genderu se tu ukazuje být především feministická psychologie, která usiluje o propojení feministického aktivismu a důrazu na společenskou změnu s respektem vůči individuální specifičnosti konkrétních žen a mužů. Cenné je, že napříč teoretickým úvodem Machovcová klade značný důraz také na intersekcionalní přístup, tedy na provázanost (či

v pojmech Karen Barad *intra-akci*) genderu s dalšími sociálními kategoriemi. V rámci intersekcionality poukazuje také na nutnost studovat makroúroveň a mikroúroveň utváření genderu, a rozkrývat tak provázanost individuálního prožívání se společenskými strukturami a institucemi. To se ukazuje jako obzvlášť důležité právě pro psychologii, která této provázanosti obvykle věnuje málo pozornosti. Určitým limitem teoretické části knihy je, že přehled teoretických směrů je silně orientován na situaci v zahraničí. Čtení tak nevyhnutelně vyvolává otázku, zda se konstrukcionistická, kritická a feministická psychologie rozvíjejí také v české vědě? Kdo jsou její nositelé a nositelky a jak autorka hodnotí jejich přínos k rozvoji kritického zkoumání genderu?

Ve druhé části knihy Machovcová představuje svůj výzkum, jehož cílem je „interpretativně pojaté zkoumání rekonstrukce genderu a genderování poradenského procesu z pohledu profesionálů pracujících v oblasti poradenství či terapie“ (s. 13). Studie je založena na tematické analýze 13 rozhovorů, které Machovcová vedla s odborníky/cemi věnujícími se poradenství nebo terapii v Čechách a v Norsku. Rozhovory se zaměřovaly na to, jak tito odborníci a odbornice ve své praxi reflektují gender, jak jej zvýznamňují, mimo jiné také ve vztahu k vlastní expertní pozici.

Výsledky analýzy jsou strukturovány podle tří hlavních témat, které Machovcová v rozhovorech identifikovala. První téma, nazvané *Porozumění genderu u „těch druhých“*, se zabývá tím, jak dotazovaní odborníci a odbornice zvýznamňovaly gender u svých klientů. Ukazuje se přitom, že gender v rozhovorech nabývá velmi rozmanitých podob, od genderu jako rozdílnosti „ženského“ a „mužského“ přes gender jako neredukovatelnou jedinečnost konkrétního člověka až po provázanost genderu s dalšími kategoriemi ve smyslu intersekcionality. Druhé téma, *Reflexe genderu v terapeutickém procesu*, se zaměřuje na to, jak dotazovaní odborníci a odbornice reflektují gender ve svých interakcích s klienty. Gender tu vystupuje jako jednoznačně relevantní kategorie, ať již ve vztahu

## Poznámky

**1** Kampaň vznikla v rámci projektu „Zvýšení role neziskového sektoru v oblasti sociální integrace pracovních migrantů v České republice“, financovaného z prostředků Evropského sociálního fondu prostřednictvím Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost a státního rozpočtu ČR, v prioritní ose Mezinárodní spolupráce. Projekt realizuje Sdružení pro integraci a migraci ve spolupráci s portugalskou organizací Solidariedade Imigrante a rakouskou organizací Zentrum für MigrantInnen Tirol.

k volbě terapeuta či terapeutky, nebo v samotném terapeutickém vztahu – někdy jako forma spojenectví mezi terapeutem a klientem, jindy ale také jako ohrožení. Třetí téma, nazvané *Od jednotlivce ke společenské změně*, je pravděpodobně nejzajímavější. Zabývá se tím, jak odborníci a odbornice reagují na feministickou argumentaci „osobní je politické“ a do jaké míry se jejich uvědomění genderových nerovností a potřeby společenské angažovanosti promítá (a má, nebo naopak nemá promítat) do jejich psychologické praxe. Zviditelňuje se tu napětí mezi potřebou reflektovat sociální nerovnosti a podílet se na jejich změně, kterou odborníci a odbornice většinou vyjadřují, a jejich závazkem vůči individuálním potřebám svých klientů. Pro čtenáře a čtenářky, kteří sami terapeutickou či poradenskou praxi neprovozují, nemusí být toto napětí ničím zjevným. Poslední téma tak poskytuje obzvláště zajímavý vhled do psychologické praxe a dilemat, která jsou s ní ve vztahu k genderu spojena.

Dosavadní pokusy o genderovou analýzu z pozice psychologie se v českém prostředí obvykle potýkaly s nedostatkem teoretického rámce pro takovou snahu. Některé pokusy si vzaly jako své východisko filosofické a sociologické teorie a na možný přínos psychologie z hlediska kritické genderové analýzy v podstatě rezignovaly. Většina ostatních pokusů skončila na úrovni psychologického zkoumání genderových rozdílů, což je však – jak přesvědčivě ukazuje recenzovaná kniha – problematické a reduktivní. Kniha Kateřiny Machovcové je v tomto ohledu velmi cennou výjimkou, protože v českém prostředí představuje jednu z prvních skutečně psychologických genderových analýz, tedy pohled na gender, který je pevně zakotven v psychologických konceptech a perspektivě, ale současně reflektuje aktuální feministické teorie, a může jim tedy také něco nového přinést. Nezbývá než doufat, že takových publikací bude v českých sociálních vědách přibývat.

## PRÁCE A RODINA NA OSTŘÍ NOŽE / IRENA SMETÁČKOVÁ

KŘÍŽKOVÁ, A., MAŘÍKOVÁ, H., HAŠKOVÁ, H., FORMÁNKOVÁ, L. 2011.

PRACOVNÍ DRÁHY ŽEN V ČESKÉ REPUBLICE. PRAHA: SLON.

Tým oddělení Gender & sociologie Sociologického ústavu AV ČR vydal další publikaci, v níž mapuje proměny podmínek a životních strategií v českých rodinách. Jak napovídá název, zaměřuje se tentokrát úzce na problematiku uplatnění žen na trhu práce, kterou však rozebírá v širších souvislostech osobního, partnerského a rodinného života daných žen i politicko-kulturních okolností. Publikace je výsledkem kvalitativního výzkumu, v němž autorky vedly rozhovory s 58 ženami, které se lišily z hlediska věku, vzdělání, povolání, počtu dětí, partnerství atd. Soubor aktérek výzkumu byl úctyhodně početný a vnitřně rozmanitý, což činí z provedeného výzkumu jednu z nehlubších sond do fungování

genderového řádu v české společnosti. Výzkum nepřichází se zásadně překvapivými zjištěními – jeho závěry byly očekávatelné na základě zahraničních i předcházejících českých studií. Ovšem originalita ve smyslu novosti výsledků není jediným, ani hlavním parametrem kvalitního vědeckého počínu. Autorky v publikaci na životních reflexích svých informantek ukazují, že v české společnosti existují značné genderové nerovnosti, které se dokonce v některých ohledech v porovnání s minulostí ještě více prohlubují. Potvrzují platnost takových fenoménů, jako je horizontální a vertikální genderová segregace trhu práce, duální pracovní trh a genderový kontrakt. Díky široké skupině aktérek pocházejících



### Dudová, Radka. 2012. *Interrupce v České republice: zápas o ženská těla*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v. v. i.

Problematika umělých potratů není v současné době v České republice často otevírána – snad proto, že k legalizaci interrupcí došlo v této zemi již v roce 1957, či proto, že počet interrupcí nyní dosahuje historického minima. Málo se ale ví o tom, co tuto první legalizaci provázelo, jakým způsobem byly interrupce v období komunismu chápány a regulovány a jak tento historický vývoj ovlivnil současný status quo v této oblasti.

Kniha popisuje a analyzuje diskuze, které předcházely změnám legislativy o interrupcích od 50. let 20. století, a způsoby, jakými byly v Československu vytvářeny politiky interrupce. Vychází přitom z teorie Michela Foucaulta a představuje regulace interrupcí jako příklad působení biomoci v rámci socialistického režimu.